

Kunst-en-cultuur: kunstencultuur in Rotterdam

Henk Oosterling

(Lezing ter gelegenheid van de publicatie van *InterAkta 5 Grootstedelijke Reflecties*. Openbare ruimte en kunst in TENT. in mei 2002 aan wethouder Hulman)

Dames en heren, meneer de wethouder, ik moet u eerlijk bekennen dat ik met deze presentatie nogal in mijn maag zat. Want ik wilde eerst een vlammend betoog houden vol ijzersterke argumenten tegen de beoogde bezuiniging van 9 miljoen – 12 % van de luttele 70 miljoen die slechts 2% van het totale budget vormt – bezuinigingen die het huidige college wil doorvoeren. Ik had me voorgenomen daadkrachtig in te gaan op het verschil tussen kunst en cultuur, een van de vragen die ook aan het boek *Grootstedelijke Reflecties* ten grondslag ligt. Immers, zo veronderstelde ik, het zal ook de nieuwe bewindvoerders niet ontgaan zijn dat kunst en cultuur niet inwisselbaar zijn: kunst is weliswaar cultuur, maar cultuur is niet bij voorbaat kunst. Sport bijvoorbeeld is net als kunst cultuur, maar je kunt moeilijk steekhoudend beweren dat kunst een tak van sport is. Ik wilde ter ondersteuning van deze gedachte verwijzen naar een van de vorige debattencycli (IA3 over beeldcultuur) waarin de kunstcritica Anna Tilroe - kroonlid van de Raad van Cultuur - in gesprek met Witte de With directeur Bartomeu Mari en controversieel schilder Ronald Ophuis, het verschil tussen cultuur en kunst als volgt uitlegde: “in zijn eentje, zegt Tilroe, in zijn eentje is een kunstenaar of een choreograaf geen cultuur. Cultuur ontstaat met een groep. Kunst komt echter voort uit een individu en wordt gekenmerkt door een intensiteit die een volstrekt individuele basis heeft”. Het verschil tussen kunst en cultuur is verankerd in de tegenstelling individu versus groep, zo kenmerkend voor het liberale gedachtegoed.

Maar terwijl ik dat opschreef, dacht ik mismoedig: laat nou maar. Want dan moet je weer gaan uitleggen dat cultuur consolidatie betekent van wat er in het verleden verworven is en laten zien dat cultuur veel met herdenken en gedenken te maken heeft, terwijl kunst – in ieder geval moderne kunst – er juist op uit is steeds weer andere verbanden en oriëntaties te scheppen om het culturele leven van groepen op meestal onvoorspelbare wijze te verrijken. Kunst gaat veel meer over indenken, overdenken en bedenken. Kunst daagt toeschouwers en toehoorders uit - soms genotvol soms pijnlijk, vaak entertainend, maar even vaak tenenkrommend - anders tegen hun wereld, hun medemensen of misschien wel tegen zichzelf aan te kijken. Kunst bevordert openheid en roept vragen op over de grenzen van de eigen cultuur. Cultuur veronderstelt daarentegen geslotenheid en heeft ieder antwoord achter de hand in verwijzingen naar een afgesloten verleden. Het politiek-correcte fenomeen ‘multiculturaliteit’ is daar het meest sprekende voorbeeld van.

Maar veel van wat we nu vanzelfsprekend ‘cultuur’ plegen te noemen, was ooit obstinaat kunstgedoe, zoals veel van onze huidige delicate gerechten ooit een smakeloos prutje was uit een verre primitieve landen. Het culturele canon van nu was nog niet zo lang gelden hoogst controversieel. We zijn geneigd dat te vergeten en als vanzelfsprekend te beschouwen. Zo hoorde ik Ruud Lubbers in 1999 in de State of the Union lezing bij de opening van het Theaterfestival de huidige culturele canon opsommen ter verdediging van een kunstbeleid dat zich zou moeten ontplooiën binnen de driehoek economie, politiek en media. Tot mijn stomme verbazing viel de naam Andy Warhol. Lubbers’ canon bevatte Andy Warhol! Als ik aan dit soort ongerijmdheden zou refereren, meende ik, goed gelardeerd met bekende namen (Tilroe, Lubbers, Warhol) zou ik wel een statement kunnen maken over de relatie cultuur en kunst en kunnen verduidelijken hoe verguisde kunstpraktijken door een structurele vergeetachtigheid uiteindelijk tot vanzelfsprekend cultuurgoed worden verheven. Helaas weten we nooit van tevoren zeker wie later vergeten kan worden. Dat zou subsidietechnisch wel handig zijn. Dat scheelt duiten.

De conclusie van mijn verhaal zou dan zijn: een cultuur die zich zelfgenoegzaam op het verleden richt en denkt te kunnen volstaan met het overgieten van oude wijn in nieuwe zakken of die genezing zoekt in structurele aderladinkjes, zo'n cultuur bloedt geleidelijk aan dood.

Maar ik zag er toch maar vanaf om met zo'n hoogdravende inzet te beginnen. Het leek me beter iets pragmatischer en realistischer te werk te gaan. Meedeinend met het veranderende tij in pimpelpaars politiek Nederland liet ik me verleiden tot een pragmatischer inzet: de relatie tussen vraag en aanbod. Het is waar dat kunst - niet alleen de museale kunst maar ook de kunst in de openbare ruimte – traditioneel gezien een kwestie van aanbod is geweest. Om het volk in de vaart der volkeren op te stoten kweten de culturele elites zich deemoedig van de even zware als nobele taak de utopische verbeelding kunstmatig gestalte te geven. Voor 'kunst in de openbare ruimte' schiepen kunstenaars op verzoek van de vertegenwoordigers van het volk beelden, die bij aflevering een stuk open lucht kregen toebedeeld. In barre tijden is het goed herdenken en gedenken rond een beeld dat zich als een baken in de vooruitgangsgeschiedenis van het volk verheft.

Maar sinds een kleine 30 jaar leven we in een beeld- en mediacultuur die zowel de verbeelding van de vermeende elites als die van het volk ongewild op één lijn hebben gebracht. Ook al consumeren het vermeende volk en de vermeende elites deze beelden ieder op hun eigen al dan niet kritische of hypokritische wijze. De beeldschermcultuur heeft de laatste duistere resten die de tegenstelling Volk versus culturele elites aankleven van binnenuit verlicht. Dat neemt niet weg dat sommige zelfverklaarde kwaliteitsbewakers nog in de waan verkeren dat zij wel degelijk weten wat goed is voor de massa. Ongewild zijn zij in deze waan bevestigd omdat aan de andere kant van dit culturele spectrum een nieuwe gestalte van het Volk is getraceerd. Het volk is herrezen onder de naam "de mensen".

En zo moest ik tot mijn verbijstering tot de conclusie komen dat met de verschuiven van het accent van het aanbod van de elites naar de vraag van 'de mensen' er helemaal niets fundamenteels veranderde. Het was weer oude wijn in nieuwe zakken. Op dat punt aangekomen bleek mijn aanvankelijke exercitie – de vraag naar het verschil tussen cultuur en kunst – niet geheel vruchteloos te zijn geweest. Want lopen we niet het gevaar dat een cultuur zichzelf geen vragen meer kan stellen als kunst gereduceerd wordt tot de vanzelfsprekendheden ervan? Met andere woorden: hebben we juist als we de vraag naar 'de mensen' willen verleggen niet meer dan ooit kunst, dat wil zeggen de ruimte om vragen te kunnen formuleren, nodig?

Ik hoop dat ik duidelijk ben: de tegenstelling tussen elites en de mensen is volstrekt illusoir. In het onderzoek Intermedialiteit, uitgevoerd door het Centrum voor Filosofie & Kunst van de Erasmus Universiteit waarvan het deel over kunst en openbare ruimte Grootstedelijke reflecties het vijfde en afsluitende deel vormt, hebben we geprobeerd op een andere manier over de relatie tussen kunstpraktijken en politiek te praten in de hoop nieuwe oriëntaties te ontwikkelen.